
דוד הנדלר / אודרי ויוסל ברגנר / מנשה
קדישמן/חנהנחמנילוי/יהודיתיחזקאלי
/ דויד דאור / ציפי צגלה / חנה סהר /
איציק למבז / אבי יאיר / סמי כנפו / איתי
לוי / זאבה הרשברג / אשרף פואח'רי / דני
קרמן / דבהלר / אדי וורטהיים / ערן שקין
/ יונתן אופק / אבי שק / דייויד מוריס

דרך החמור

אוצר סטפן קולה

ג ל ר י ה נ ח מ נ י
ה ב י ל ו י י מ 12 ג ד ר ה

ד ר ך ה ח מ ו ר

ט ק ס ט / מ נ ש ה ק ד י ש מ ן , ס ט פ ן ק ו ל ה
ת ר ג ו ם / ו ו ל ר י א ר נ ו ן , מ י ר ב
ק ו ל ה , ק ר י ן כ ה ן , מ י ה ק ד י ש מ ן
צ י ל ו ם / א י ת י ל ו י , ר ן א ר ד ה ,
ס ט פ ן ק ו ל ה , ז כ ר י ה ש ד ה (ט ו ד י)
ע י צ ו ב ג ר פ י / ט ל י ה ש ק - א ו פ ק
ד פ ו ס / א ר ט - פ ל ו ס

ת ו ד ו ת מ י ו ח ד ו ת ל ק ר י ן כ ה ן ,
ו ו ל ר י א ר נ ו ן , א ש ר ך פ ו א ח ' ר י ,
ר א ו ב ן ע ו ז ר ו א ב י ג ד ו ר פ ו ר ת
מ ח צ ר ה ב י ל ו י י מ ג ד ר ה

ה מ י ד ו ת נ ת ו נ ו ת ב ס נ ט י מ
ט ר י מ ג ו ב ה / ר ו ח ב / ע ו מ ק

© 2013 כ ל ה ז כ ו י ו ת ש מ ו ר ו ת ל ג ל ר י ה
נ ח מ נ י ג ד ר ה , מ נ ש ה ק ד י ש מ ן , ס ט פ ן ק ו ל ה

חמור עומד על גבעה מסתכל על הארץ
הקטנה, ארץ ישראל.

בבטנו הוא נושא את גורל עמו. הכאב והדם של האנשים
שחיים בין הים להרים ובין הסלעים והמדבר.
הוא מסתכל על העבר וההווה.

הוא איננו מסתכל בעצב. הוא מקבל דברים כמו שהם
באים. הדברים הטובים והרעים, אולי האל יודע יותר.
והחמור עומד מול הנוף כשואל. מגדלים כאן ילדים
"פרחים" והרוע מביא לשים פרחים על קבריהם.

והחמור שואל: למה האנשים עושים את זאת בעצמם?
עקידת יצחק איננה רק מסע בתוך התרבות. היא צריכה
לשמש כסמל להפסקת טבח הבנים במלחמות. של כל
העמים.

אף אחד לא שאל את יצחק איך הוא מרגיש.
החמור עומד מול הנוף. אולי הוא אחד מנביאי ישראל
שהוקיעו את העם.

פעם בגעגועים ופעם בזעם.
כמשורר המטיף בשירו את חוסר האמונה של אהבת
הארץ והאדם.

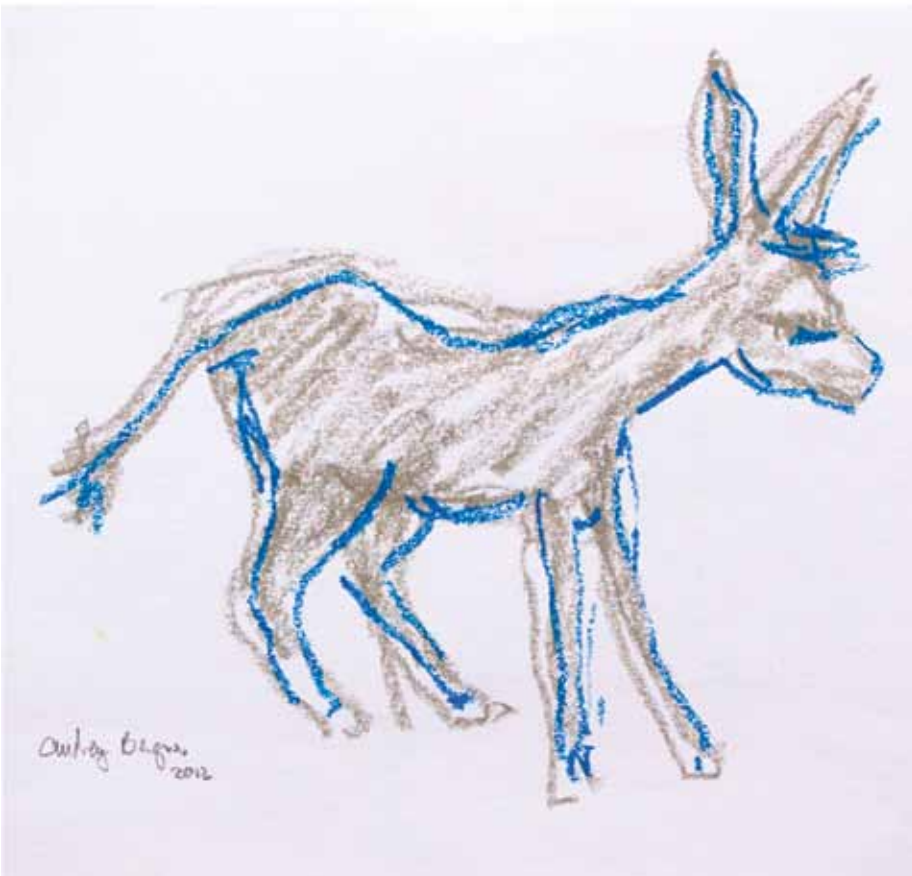
יצחק וישמעאל הם בני אותו אב.

והחמור עומד ומסתכל איך הנשר עף לו בשמים בודד
והאדם הולך לו על אבנים חדות ברגלים יחפות.
הולך וממשיך. הוא יודע שהוא הולך לקראת אובדן -
אבל הוא ממשיך ללכת.

לנביא אין נצחונות וגם אין הפסדים.
שירתו הוא דרך חייו ומילותיו הם אמונתו.
לא מבצעים צבאיים ומחתרתיים לא תאוות שלטון של
כל העמים.

והחמור שואל: למה האנשים עושים זאת לעצמם?

מנשה קדישמן

אודרי ברגנר, ללא כותרת,
2013, 20/20, עפרון על נייר
Audrey Bergner, Untitled,
2013, 20/20, Pencil on paper

אודרי ברגנר, ללא כותרת,
2013, 20/20, עפרון על נייר
Audrey Bergner, Untitled,
2013, 20/20, Pencil on paper

יוסל ברגנר, דמעה של חמור,
2013, 50/60, שמן על בד
Yosl Bergner, The Tear of a
Donkey, 2013, 60/50, Oil on canvas

יוסל ברגנר, דמעה של
חמור, 2013, 20/15, רישום
Yosl Bergner, The tear of a donkey,
2013, 20/15, Drawing on paper

דוד הנדלר, חמור, 15/18, דיו על נייר
David Hendler, Donkey, 15/18, Ink on paper

דוד הנדלר (1904-1984) חמור, רישום, 18/15,
David Hendler (1904-1984) Donkey, drawing, 15/18

מנשה קדישמן, חמור טרויאני,
2013, 25/30, טכניקה מעורבת,
Menashe Kadishman, Trojan
donkey, 2013, 20/30, Mixed media

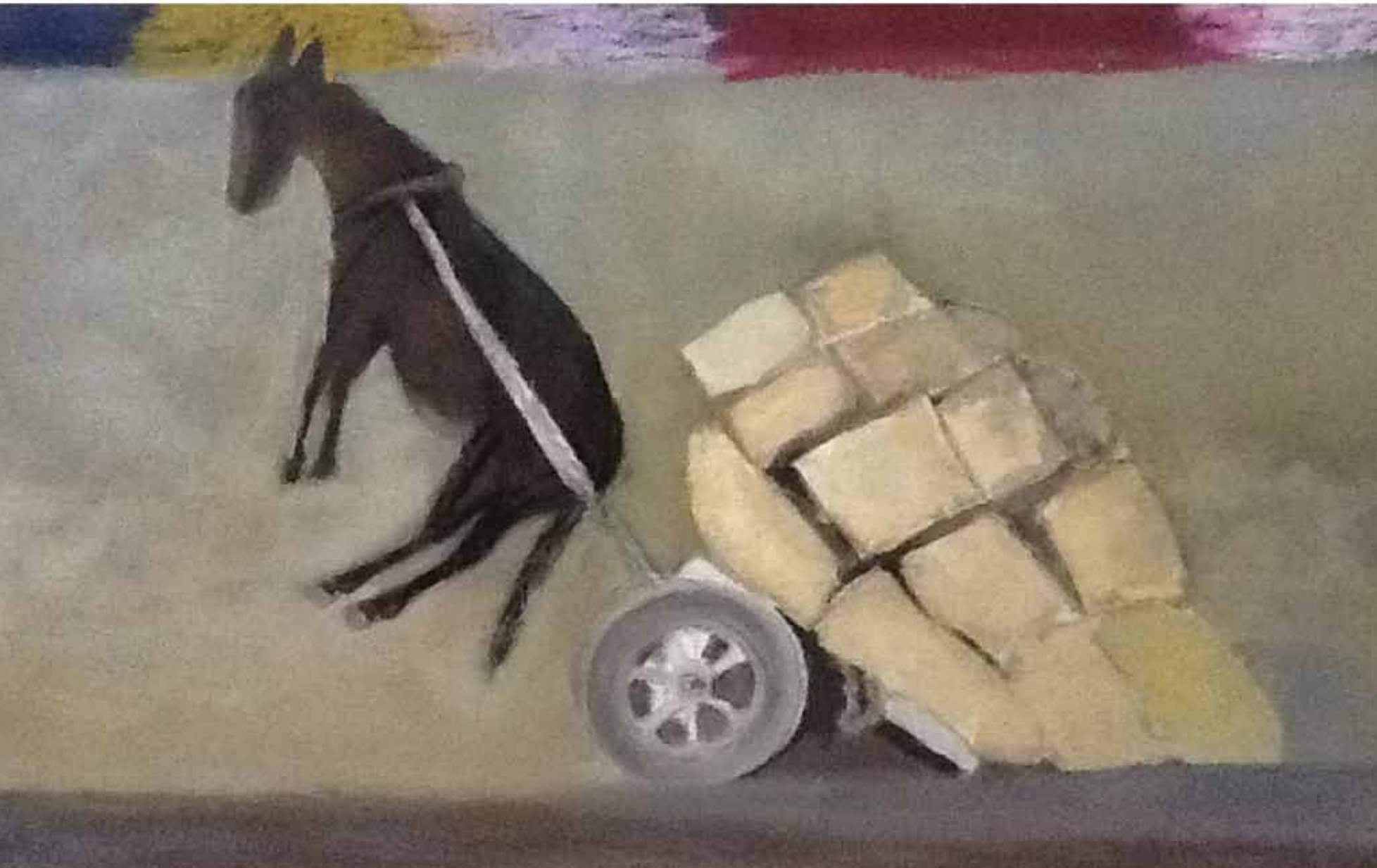
מנשה קדישמן, בחיים צריך לפעמים להתכופף
בכדי להריח פרח... 2013, 25/25, רישום על בד
Menashe Kadishman, In life you sometimes have to bend
down to smell a flower, 2013, 25/25, Drawing on canvas

זאבה הרשברג, העדר, 2011, 40/40, שמן על בד
Zeeva Hershberg, 2011, The Flock, 40/40, Oil on canvas

זאבה הרשברג, העדר, 2011, 40/40, שמן על בד
Zeeva Hershberg, 2011, The Flock, 40/40, Oil on canvas

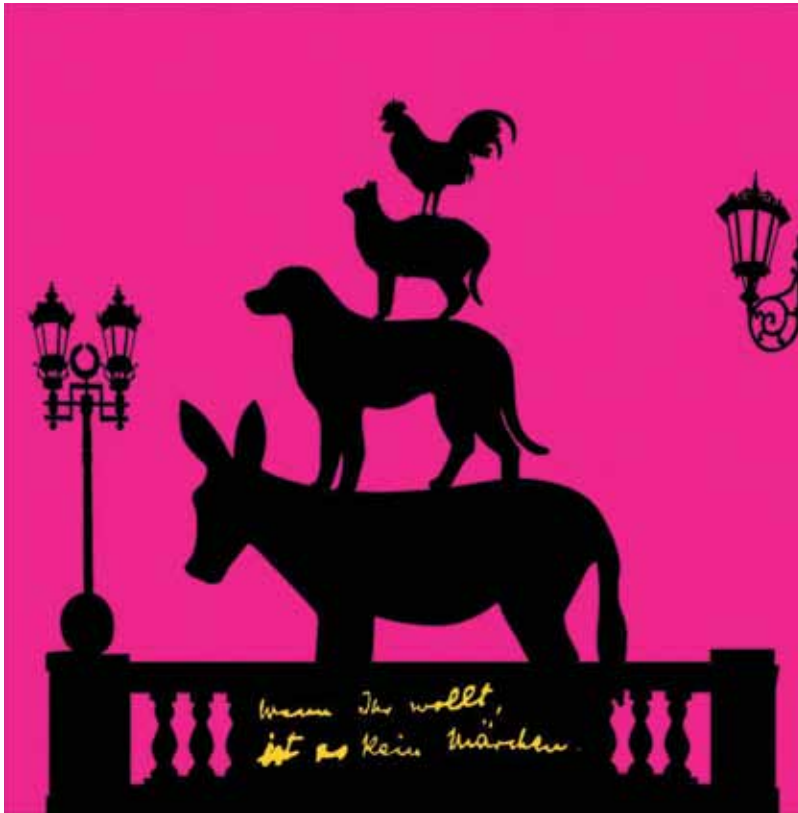
חנה נחמני לוי, החמור של הקפיטליסט, 2011, 60/40, שמן על בד
Hanna Nahmany Levy, The donkey of the capitalist, 2011, 60/40, Oil on canvas

איתי לוי, ללא כותרת, 2013, 45/30, צילום
Itay Levy, Untitled, 2013, 45/30. Photography

דיוויד מוריס, החמור של הסוס,
2013, 50/20/15, קרמיקה וברזל,
David Morris, The Horse's Ass,
2013, 50/20/15, Ceramics and Iron

אשרף פואח'רי, אם תרצו אין זו אגדה,
2013, 50/50, הדפס דיגיטלי על בד
Ashraf Fawakhry, If you want, it's not a
Fairytale, 2013, 50/50, Digital print on canvas

אשרף פואח'רי, הרצל על חמור,
2013, 50/50, הדפס דיגיטלי על בד
Ashraf Fawakhry, Herzel on donkey,
2013, 50/50, Digital print on canvas

דרך החמור

"רק הסוס הנמרץ, האמיץ, יתרוק במסלול המרוצים.
החמור פוסע בצעד מתון".
פרידריך שילר

אדם צריך להיות חמור רציני בכדי לעשות תערוכה כזו, וכש־חמור מנסה לכתוב הוא צובע את עצמו כולו בתכלת ("החמור שכולו תכלת" - נחום גוטמן). העניינים מתקדמים בעצלתיים, הוא מרבה להרהר, לקרוא את ספרי התורה וספרי הפילוסופים הגדולים. מנסה להיות חכם במיוחד. אלא שהוא מוצא עצמו שוב ושוב עומד במקומו, לא מתקדם אפילו צעד, עומד ומביט. מה שמאפיין את החמור במיוחד הם שני אברי חישה: זוג עיניים וזוג אוזניים. הוא רואה מה שאנחנו איננו רואים ושומע למרחקים עצומים את מה שאנחנו איננו שומעים. אם נסכין לראות את החמור מעבר למייצג הסטיגמטי של העיקשות והטיפשות, ייפתח בפנינו עולם מרתק. האגדה מספרת שבסוף היום השישי לבריאה, טרם שקיעת השמש, ברא אלוהים ברגע האחרון עוד כמה תוספות. כמו למשל את מטהו המפורסם של משה. או את פיה המדבר של אתונו של בלעם. בספר במדבר מבקש בלק מלך מואב מבלעם לקלל את עם יש־ראל החונה בארצו תמורת תשלום. בלעם חובש את אתונו והולך

עם שרי מואב. האתון רואה בדרך את מלאך ה' ניצב וחרבו של־פה בידו וסוטה מן הדרך שלוש פעמים. בלעם מכה אותה במקלו.

"וַיִּפְתַּח ה' אֶת פִּי הָאֶתוֹן; וַתֹּאמֶר לְבַלְעָם, מָה עָשִׂיתִי לָךְ, כִּי הֵכִי־תַנִּי, זֶה שְׁלֹשׁ רִגְלִים. וַיֹּאמֶר בְּלַעַם לְאֶתוֹן, כִּי הִתְעַלְלִיתְּ בִּי; לֹא יֵשׁ חֶרֶב בְּיָדִי, כִּי עֲתָה הִרְגִיתִּיךָ. וַתֹּאמֶר הָאֶתוֹן אֶל בְּלַעַם, הֲלוֹא אָנֹכִי אֲתִנֶּךָ אֲשֶׁר רָכַבְתָּ עָלַי מֵעוֹדְךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה - הֲהִסְכַּן הִסְכַּנְתִּי, לַעֲשׂוֹת לָךְ כֵּה; וַיֹּאמֶר, לֹא. וַיִּגַּל יְהוָה אֶת עֵינָיו בְּלַעַם וַיֵּרָא אֶת מְלָאָךְ יְהוָה נָצַב בְּדֶרֶךְ וַחֲרָבוֹ שְׁלֵפָה בְּיָדוֹ".

מה שמבדיל את האדם מן הבהמה היא בראש ובראשונה יכולת הדיבור. תמורת תשלום עומד בלעם הקוסם האילי להשתמש ביכולת הזו כדי לקלל את עם ישראל. האתון היא שמצילה את חייו ומעמידה לפניו מראה בה משתקף הבהמי שבו. מעתה יש־תמש בלעם במלה המדוברת במיטבה. משמגיע בלעם לבסוף אל בלק מלך מואב הופך פיו להיות כלי שרת לדבר האלוהים והוא מברך את עם ישראל שלוש פעמים

בעוד החמור, המסמל למעשה את החומרי (חמור - חומר), מייצג במצרים העתיקה את דמות העבד, הרי שלמעשה במובנו הגבוה הוא מסמל את חולית הקישור של הגשמי אל האלוהי. בהמת המשא הנושאת על גבה נביאים ומלכים מיועדת על פי הנבואה לשאת על גבה את המשיח. גם בנצרות אנו פוגשים את ישו נכנס אל ירושלים רכוב על גבי עייר בן אתונות. את האירוע הזה מיטיב להפליא ג.ק. צ'יסטרטון לתאר מנקודת מבטו של החמור:

החמור

כשדגים עופפו, יערות צעדו
ועל קוצים הבשילו תאנים,
אז, כשפניו של ירח אדמו
אז לבטח נולדתי אני.

ראשי מפלצתי וקולי מחליא
אוזני ככנפיים שגויות
בדיחה מהלכת של השטן
על ארבע רגליים הזויות.

נרדף עלוב על פני תבל
טיפש נאמן אך רמוס;
הרעיבו אותי, יסרו, לעגו;
אשמור את סודי הכמוס.

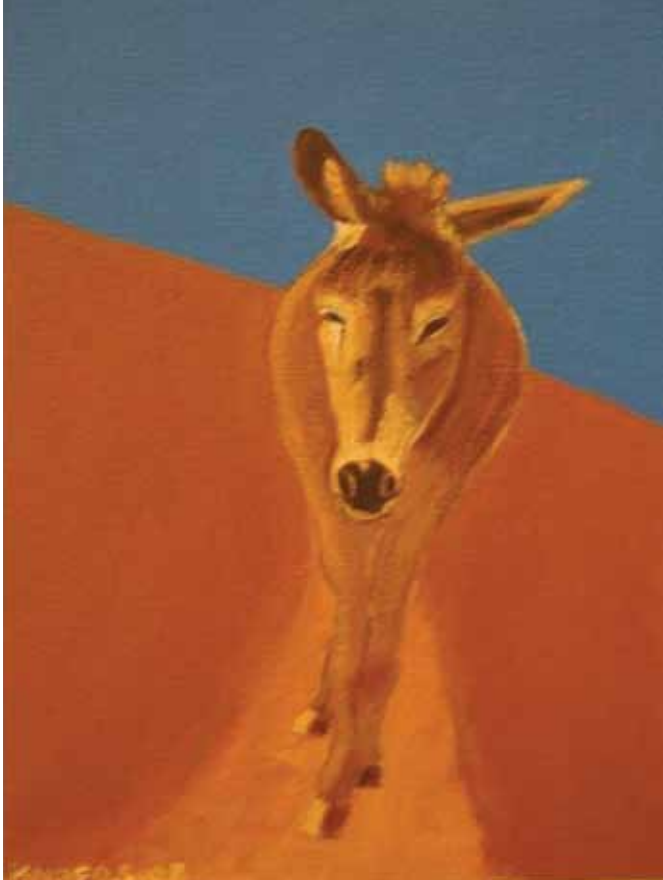
טפשים! הלא גם לי היתה
שעת אמת רחוקה ומתוקה:
ענפי דקל הונחו למרגלותי,
סביב אוזניי נשמע קול צעקה.

חמורו של צ'סטרטון מלא לעג עצמי אך מה שמייחד אותו הוא
סודו. זה הסוד המאתגר את האומן, שכן – איש אינו יודע את הת-
שובה. אם כך, יוצאים לדרך. דרך החמור. קשה היא הדרך, צנועה,
מתונה. המשא כבד, קצב הצעידה איטי, אך כל דרך שונה ואישית.
מנשה קדישמן עוסק בתפקידו יוצא הדופן של החמור בסיפור
עקדת יצחק. "וישכם אברהם בבוקר ויחבוש את חמורו וייקח את
שני נעריו אתו ואת יצחק בנו... ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם
פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אלי-
כם; ויקח אברהם את עצי העולה וישם על יצחק בנו..." (בראשית
כב ג-ו). בתחילה תפקיד החמור לשאת את המטען של עצי העו-
לה. בהמשך עליו להישאר מאחור עם שני הנערים כצופה אילם.
בעבודתו של בנדטו מונטנה (1481-1558) מתבונן בנו החמור
ישירות ובעיניו שאלה. שני הנערים עומדים לצידו כשתי אזניים
זקופות.

אצל מנשה קדישמן מסבל וסובל אותנו החמור על גבו ובקרבו
כצופה דומם. צורתיו מצטמצמות למהותי ונותנות את התחושה
שכאן מדובר בהכרזת אהבה לחמור.

אצל יוסל ברגנר מעוות החמור באופן גרוטסקי וסיבלו כמו נשפך
החוצה, מתרכז בדמעה אחת יחידה. הדמעה הזו בעגלוליתה מג-
למת עולם בפני עצמו, עולם מר.

החמור של חנה לוי מבטא ביקורת חברתית. החמור נושא עגלה
כבדה עליה העמיסה חנה מטען כבד כל כך עד שהיא מתהפכת
לאחור והבהמה נשארת תלויה בין ארץ לשמים, חסרת אונים,

סמי כנפו, חמור, 2010, 35/25, שמן על בד
Sammi Knafo, Donkey,
2010, 35/25, Oil on canvas

כעל עמוד התליה. החמור נמצא בין השמים לארץ.

יונתן אופק מקיש לגבי היחסים שבין האדם לחמור, מי המנהיג ומי המונהג? האדם מתואר כמובל ע"י החמור אל יעד לא ידוע או כנופל בתהומות יצריו אל משכב בהמה.

"דוד הנדלר, מאבות הציור הישראלי החדש, לא חיפש אסכולה, הוא היה אסכולה בפני עצמו". כפי שמעיד עליו מנשה קדישמן, "הוא צייר ורשם באופן חופשי, כמו ציפור המצייצת בטבע".

בן קדישמן שלא משתתף בתערוכה הוויזואלית חושב ששיחודו את החמור של המשיח שלא יבוא.

מעל העייר הלבן של דוד ד'אור זוהר סמל של משהו שמהות כוחו אינה נראית לעין אך ביכולתו להרוג. מדינת ישראל נוסדה מספר שנים לאחר שאינשטיין ואופנהיימר ייצרו פצצת אטום. בן-גוריון עשה כל שביכולתו להגן על המדינה הצעירה המוֹ-קפת אויבים והפך אותה למעצמת אטום. כוח האטום כסמל המשיח המודרני? או אולי כחמורו של משיח?

סטבן קולה

With Yosl Bergner the donkey is grotesquely malformed, its suffering seeming to pour out, culminating in a single tear. This tear in its roundness is a world in itself, a bitter world. A donkey carries a heavy wagon on which Hana Levy has piled a load so heavy that it overturns backwards. The helpless beast remains suspended between heaven and earth as though on the gallows.

Jonathan Ofek questions the relationship between man and donkey, who is leading and who is to be led? The man is described as transported by the donkey to an unknown destination or as defeated by his urge of bestiality.

Above David Daor's white mule shines a symbol of something the nature of whose power, though invisible to the eye, is lethal. The State of Israel was established a number of years after Einstein and Oppenheimer developed the atom bomb. Ben Gurion did all he could to protect the young state surrounded by enemies and made it into an atomic power. Is the power of the atom a sign of the modern Messiah? Or maybe the Messiah's donkey?

Stefan Kuhle

דני קרמן, חמור שכולו תכלת, 2013,
35/60, טכניקה מעורבת על נייר
Dani Kerman, Sky Blue Donkey,
2013, 35/60, Mixed media on paper

homer – i.e. the material), represents the figure of the slave in ancient Egypt, in its more elevated sense it symbolises the connecting link between the material and the divine. The beast of burden carrying on its back prophets and kings, is destined, according to the Bible, to bear the Messiah on its back. In Christianity too we meet Jesus entering Jerusalem mounted on a donkey born of asses. This event is brilliantly conveyed by G.K. Chesterton, through the eyes of the donkey.

The Donkey

When fishes flew and forests walked
And figs grew upon thorn
Some moment when the moon was blood
Then surely I was born.
With monstrous head and sickening cry
And ears like errant wings
The devil's walking parody
On all four-footed things.
The tattered outlaw of the earth,
Of ancient crooked will;
Starve, scourge, deride me: I am dumb,
I keep my secret still.
Fools! For I also had my hour;

One far fierce hour and sweet:
There was a shout about my ears,
And palms before my feet.

Chesterton's donkey acts the fool but he has a secret. This is the secret that challenges the artist, for no one knows the answer. So we set out. The donkey way. It's a hard, modest, patient way. The load is heavy, the pace slow, but each way is individual.

Menashe Kadishman goes into the donkey's special role in the story of the binding of Isaac. "And Abraham rose up early in the morning and saddled his ass and took two of his young men with him and his son Isaac... And Abraham said unto his young men, Abide here with the ass and I and the lad will go yonder and worship and come again to you. And Abraham took the wood of the burnt offering, and laid it upon his son Isaac..." (Genesis 22, 3-6). At first the role of the ass is to carry the load of wood for the sacrifice. Then it has to wait behind with the young men as a silent spectator. In the work of Benedetto Montana (c.1481-1558) the donkey looks straight at us with questioning eyes. The two young men stand round it like two cocked ears.

With Menashe Kadishman the donkey carries us and suffers us on its back and inside it as a dumb spectator. His forms are reduced to the very essence, suggesting a declaration of love for the donkey.

THE DONKEY WAY

*“Only the speedy horse will crash on the racetrack.
The donkey walks with measured step”.*

Friedrich Schiller

One has to be a real donkey to do an exhibition such as this, and when a donkey tries to write, it goes blue (“The Donkey That Turned Sky Blue”, Nahum Guttman). Everything goes slowly, he does a lot of thinking, bible-reading, reading the great philosophers. He tries to be rather clever. Only that he keeps finding himself again and again in the same spot, not one step forward, just standing, looking.

The special things about the donkey are its two sensory organs: a pair of eyes and a pair of ears. He sees what we don't see and hears from great distances what we can't hear. If we can learn to see the donkey beyond the stigmatic embodiment of stubbornness and stupidity, a fascinating world will open up before us. Legend tells us that at the end of the sixth day of creation, before sunset, God created a few last minute additions. Such as, for instance, Moses' famous staff. Or the talking mouth of Balaam's ass.

In the book of Numbers Balak, king of Moab, asks Balaam to curse the people of Israel encamped, for payment, on his land. Balaam saddles his ass and accompanies the Moabite princes. Along the way the ass sees God's angel standing before it with a drawn sword, and three times the ass stands aside. Balaam smites it with his staff.

“And the Lord opened the mouth of the ass, and she said to Balaam, What have I done unto thee that thou hast smitten me these three times? And Balaam said unto the ass, Because thou hast mocked me, I would there were a sword in my hand, for now I would kill thee. And the ass said unto Balaam, Am not I thine ass, upon which thou has ridden ever since I was thine unto this day? Was I ever wont to do so unto thee? And he said, Nay. Then the Lord opened the eyes of Balaam and he saw the angel of the Lord standing in his way and his sword drawn in his hand”.

What distinguishes man from beast is primarily the ability to speak. For a fee, Balam the heathen prophet is ready to use his magic to curse the people of Israel. It is the ass who saves his life and puts before him a mirror in which the beast in him is reflected. From now on Balaam will use the spoken word in its best sense. When Balaam finally comes before Balak, king of Moab, his mouth becomes a vessel for the word of God and he blesses the people of Israel three times.

While the donkey, which suggests material things (hamor/

ערן שקין, ללא כותרת, 2013, 25/30, דיו על בד
Eran Shakine, Untitled, 2013, 30/25, Ink on canvas

אבי שק, חמור, 2013, 20/28, דיו על נייר
Abi Shek, Donkey, 2013, 28/20, Ink on paper

דב הלר, הפרדה כרמל, 2012, 35/25, אקריליק על בד
Dov Heller, The mule "Carmel", 2012, 35/25, Acryl on canvas

אבי יאיר, נטיעת חלומות, 2013, 16/10/22
טכניקה מעורבת
Avi Yair, Planting Dreams, 2013, 16/10/22, Mixed media

ציפי צגלה, 2012,
החמור של קדישמן,
שמן על בד, 50/40
Tsipi tsigla, 2012
Menashe's donkey,
40/50, Oil on canvas

חנה סהר, חמור 2012,
9/15, צילום בהזרקת דיו
Hanna Sahar, Donkey
2012, 9/15, Inject print

איציק למבז, חמור בודד על גבעה,
2013, 60/50, אקריליק על בד
Itzik Lambaz, A lonely donkey on a
hill, 2013, 60/50, Acryl on canvas

יהודית יחזקאלי, חמור כחול
מבריק, 2012, 30/20, אקרילי על בד
Yehudit Yehezkely, Bright blue
donkey, 2012, 30/20, Acryl on canvas

יהודית יחזקאלי, חמור ורוד,
2012, 30/30, אקריליק על בד,
Yehudit Yehezkely, the pink donkey,
Acrylic on canvas, 20/30, 2012

יונתן אופק, איש וחמור,
2001, 20/50/40, אבנית
Jonathan Ofek, Man
and Donkey, 2001,
40/20/50, Stoneware

יונתן אופק, איש וחמור,
2001, 40/20/50, אבנית
Jonathan Ofek, Man
on a Donkey, 2001,
50/20/40, Stoneware

אדי וורטהיים, שש אזניים, 2013, 65/48, שמן על בד
Eddy Wertheym, Six Ears, 2013, 65/48, Oil on canvas

אדי וורטהיים, האפריקאי, 2013, 40/30, שמן על בד
Eddy Wertheym, The African, 2013, 40/30, Oil on canvas

דוד די'אור, חמור כחול, 2013,
100/90, טכניקה מעורבת על בד
David D'or, Blue Donkey, 2013,
90/100, Mixed media on canvas

דוד די'אור, חמור לבן קטן, 2013,
50/50, טכניקה מעורבת על בד
David D'or, White Little Donkey,
2013, 50/50, Mixed media on canvas

A donkey stands on a hill, looking at the small country, the land of Israel. He carries in his belly the fate of the people, the pain and blood of those living between the sea and the mountains, the rocks, the thorns and the desert.

He raises his head, as if asking :why is it they raise children here like flowers and then they put flowers on their grave?

The donkey faces the landscape. Maybe he is one of Israel's prophets who castigated the people; who poured on their heads love and rage.

He stands and watches the eagle, flying alone in the hot desert. And the man walks barefoot on sharp stones, walking towards his destiny.

Maybe Abraham's donkey, when left with the servants as Abraham led Isaac to Mount Moriah, looked around him like this.

Maybe he emitted a bitter, piercing bray.

The binding of Isaac is not only a journey in the history of civilization. It is an event and a symbol signifying the need for an immediate cessation of the sacrificing of young people in the wars of the nations.

Now! Without delay!

Nobody asked Isaac how he felt about being sacrificed. Maybe the donkey knew. Perhaps only he and Isaac himself knew.

Perhaps this donkey is a prophet, observing good and bad events as they form and happen. He celebrates no victories and bewails no defeats. He only persists in questioning:

Why do people inflict this upon themselves?

Menashe Kadishman

NACHMANI GALLERY
Habluim st. 12 Gedera

The Donkey Way

Curator/ Stefan Kuhle
Texts/ Menashe Kadishman, Stefan Kuhle
Translations/ Valerie Arnon, Merav Kuhle, Carine Cohn, Maya Kadishman
Photography/ Itai Levy, Ran Erde, Stefan Kuhle, Zacharia Sade (Todi)
Graphic Design/ Talia Shek - Ofek
Printing/ Art-plus

Special thanks to Carine Cohen,
Valerie Arnon, Ashraf Fawakhry, Merav
Kuhle, Reuven Ozer, Avigdor Fitussi

Measurements are given in
centimeters, height/width/depth

© Copyright 2013, All rights reserved
to the authors

David Hendler / Audrey and Yosl
Bergner / Menashe Kadishman / Dov
Heller / Hanna Nahmany Levy / Yehudit
Yehezckely / David D'or / Tsipi Tsigla /
Hanna Sahar / Itzik Lambaz / Sammi
Knafo / Itay Levy / Zeeva Hershberg
/ Ashraf Fawakhry / Dani Kerman /
Eran Shakine / Jonathan Ofek / Abi
Shek / Eddy Wertheym / David Morris

The Donkey Way

Curator Stefan Kuhle
